

Posudek bakalářské práce

Název práce: RITUÁLY JAKO RUDIMENTY MAGICKÉHO MYŠLENÍ

Autor práce: Tereza Trčková

Vedoucí práce: PhDr. Hana Valentová

Autorka se v bakalářské práci věnuje tématu magického myšlení (díle jen MM), pozornost je pak věnována zvláště rituálům jako jeho specifickému produktu. Cílem práce je dle autorky: „... zjistit, jak se magické myšlení projevuje v dospělosti a v jakých situacích se objevuje“ (s.4). Autorka se dále snaží zjistit, jaká je souvislost mezi MM v dospělosti a dětství, klade si otázku, zda existuje souvislost mezi MM, religiozitou a vzděláním respondentů. Na výzkumné otázky, které korespondují s vytyčenými cíli výzkumu, a které si stanovuje ve výzkumné části práce, se snaží odpovědět na základě kvalitativní analýzy rozhovorů s respondenty.

Teoretická část práce dokumentuje autorčino postupné pronikání do tématu MM. Nejprve se věnuje definování MM pro potřeby své další práce – konfrontuje různé definice a možnosti pohledu na MM, zamýšlí se nad možností vymezení MM v protikladu k logickému a racionálnímu myšlení jako myšlení iracionální či intuitivní, přičemž odmítá pojetí MM jako deficitu myšlení. Na podkladu studia odborné literatury dále (kapitola 2.4. Fylogeneze magického myšlení) argumentuje pro přijetí MM jako myšlení původního, univerzálního, které v životě plnilo a stále plní určitou funkci. V teoretické části práce jsou dále popsány jednotlivé formy a produkty magického myšlení, autorka přitom využívá různých primárních pramenů psychologických i kulturně – antropologických (Freud, Nakonečný x Frazer, Lévy – Bruhl). Zvláštní kapitola je dále věnována rituálům – jejich popisu, definování. Na základě exkurzu k fylogenezi, ontogenezi MM (kapitola 2.4.1 Přírodní národy, kapitola 2.5. MM v dětství a kap 2.6 MM v dospělosti) a hledáním styčných bodů a odlišností mezi MM a náboženstvím (kapitola 2.8. Souvislost s religiozitou) autorka získává oporu pro svá původní tvrzení a uvádí: „Nemyslím si, že je to „nedostatečné“ (Piaget, 1929) nebo „chybné“ (Vymětal, 2004) myšlení. Nenazvala bych MM poruchou myšlení, ale určitým typem myšlení, které plní určitou funkci, a to jak v dětství, tak v dospělosti“ (s. 14). Jakou funkci MM plní? Jako klíčové pro aktivaci MM jsou autorkou rozeznány emoce, zejména strach, úzkost a dále stres. Pocity nejistoty, nejednoznačnost situace, hrají dle jejich zjištění centrální úlohu při aktivaci MM (ale také v náboženství - MM vidí jako „individuální náboženství“). Tato zjištění vedla k vytvoření poslední kapitoly (kapitola 2.10. s. 29 Funkce magického myšlení),

kde autorka sama dospěla k možným pohledům na funkci MM, přičemž předpokládá, že hnací silou MM je úzkost a MM vyvstává z potřeby tuto úzkost snížit. Nabízí tato vysvětlení: 1) MM poskytuje spojení a smysl, 2) umožňuje kontrolu a předvídatelnost, 3) poskytuje uspokojení a zklidňuje mysl 4) můžeme na MM pohlížet jako na zvládací strategii, nebo jako na 5) obranný mechanismus. Tuto poslední kapitolu považuji za cenný výstup teoretické práce, protože téma úzkosti skutečně rezonuje celým tématem MM.

Teoretická část práce nezůstává pouhou kompilací, ale autorka v ní vymezuje a argumentuje vlastní pojetí MM, zamýšlí se nad různými pojetími, přístupy, výzkumy, které konfrontuje, vyvozuje vlastní závěry.

V praktické části práce je jasně uveden cíl výzkumu, popsána a argumentována metoda výběru respondentů, postup při sběru a analýze dat. Je zařazena i kapitola věnovaná problematice měření MM, kde autorka dokládá znalost postupů uplatňovaných při zjišťování a měření MM, vůči kterým se vymezuje. Předjímá i možné komplikace a obtíže při uplatnění zvolené metody – analýzy rozhovorů (tato kapitola mohla být součástí kapitoly Diskuse). Jsou formulovány výzkumné otázky: V jaké podobě se MM projevuje v dospělosti? Je rozdíl v MM v dětství a dospělosti? Liší se MM v závislosti na vzdělání a víře? (s. 34). Velmi transparentně je popsána metoda sběru dat, kde autorka dokumentuje postup při vedení rozhovoru a představuje promyšlenou konstrukci zařazených otázek a okruhů (nadpřirozený výklad nehod a neštěstí, intuitivní a pragmatické myšlení, pověry, magické nauky, paranormální fenomény, religiozita, retrospektiva, zvládací strategie a stres, znamení) – vychází přitom z poznatků teoretické části práce a zároveň vytváří otázky tak, aby korespondovaly s cíli výzkumu.

V kapitole 3.7. Interpretace výsledků výzkumu autorka vyhodnocuje odpovědi vždy v rámci stanovených okruhů rozhovoru s ohledem na možné rozdíly ve skupinách věřící/nevěřící, technické obory/ humanitní obory, svá dílčí zjištění ilustruje a dokládá výpovědi respondentů. Již na této úrovni dochází k zajímavým zjištěním o výskytu jednotlivých podob MM (např. explicitní odmítání pověr všemi respondenty a zároveň přiznaná „ostražitost“, pokud se vyskytne jev, na který se pověra vztahuje, nebo cílená snaha dvou věřících respondentů pověry „odbourat“). Nejvíce pozornosti je v souladu s cíli výzkumu věnováno rituálům – autorka vymezila na základě analýzy významu rituálů pro respondenty a vzhledem k jejich funkci (odstranění úzkosti) kategorie: Jistota, Naděje, Prosba, Pomoc, Ostražitost, Všímavost. Objasňuje obsah jednotlivých kategorií, dokáže vymezit mezi nimi hranice (například Naděje

nesená rituálem je více pasivní a upřená do budoucna než Jistota, kde rituál má pomoci spíše v přítomné situaci, ujišťuje o tom, že: „na to mám, zvládnou to“) a svá zjištění ilustruje výroky respondentů.

Kapitola 4. Diskuze je překvapivě pokračováním analýzy – autorka zde odpovídá na výzkumné otázky, shrnuje svá zjištění a dále prohlubuje analýzu rituálů, kdy ve vymezených kategoriích objevuje 2 roviny „aktivní vytváření rituálů“ a „pasivní vztahování se k MM“. Tato kapitola je obsahově zajímavá a potřebná, její název je však zavádějící, protože obvykle pojatá Diskuze výsledků v práci chybí.

Spolupráci se studentkou hodnotím jako výbornou – pracovala s velkým nadšením, samostatně a systematicky.

Práce splňuje nároky na bakalářskou práci. Jsou splněny všechny formální náležitosti, jazyková i stylistická úroveň je vysoká, je využito dostatečné množství odborné literatury, citace jsou četné a respektují platná pravidla.

Otázky k obhajobě:

- 1) Poté, co jste bakalářskou práci zpracovala a pronikla do tématu MM, označila byste rituály za „rudimenty“ MM v původním významu (*rudiment = vlastnosti nebo zakrnělé orgány obvykle již organismem nepoužívané, které však byly efektivní u nižšího vývojového stupně organismů*)?
- 2) Prosím autorku o doplnění absentované diskuze výsledků výzkumu

Práci doporučuji k obhajobě

Hana Valentová

V Praze 2.9.2016